

הצעה לפתרון בחינת הבגרות בהיסטוריה ב

סמל שאלון 022116

מועד קיץ תשע"ד 2015

הפתרון נכתב על ידי ירון אברמוביץ

מצוות מורי רשת החינוך אנקורי

המורים שפתרו את הבחינה מחכים לכם פה

www.ankori.co.il/ask

.1

א. על פי הקטע הדימוי של היהודי הוא של אדם עם גוף לא בריא, מפיץ מחלות. זאת לעומת הארים עם הגוף הבריא. כמו כן, מבחינה אישיות היהודי מטריד נשים אריות – כלומר הוא סוג של סוטה. על פי הקטע דימוי זה התקבל על ידי גרמנים רבים מפני שזו הייתה חלק האמונה העיוורת בדרכו של היטלר ושל המפלגה הנאצית. היטלר חילץ את גרמניה מהמשבר אליו נקלעה ולכן יש להאמין לכל דבריו, כמובן גם בנושא היהודים.

ב. ליל הבדולח היה מבצע מקיף וכולל והוא היווה פגיעה בסמלים המרכזיים של החיים היהודיים. בלילה שבין ה 9 ל-10 בנובמבר, 1938 השתוללו ברחבי גרמניה חברות אָס-אָה, ובריונים שהצטרפו אליהם למעשי השוד וההרס. התוצאות: כ- 900 בתי כנסת נשרפו כליל, עשרות סניפי כל-בו נשרפו, עשרות רבות של בתים ודירות של יהודים הוצתו, מאות חנויות נהרסו, חלונות ראוה נופצו (מכאן השם "ליל הבדולח) כ-90 יהודים נהרגו. כ-30,000 יהודים נעצרו ברחבי גרמניה וגורשו למחנות ריכוז. לפוגרום היו 3 מטרות: להגביר את אוירת הזעם של ההמון כלפי היהודים, להרחיק את היהודים מתחומים בכלכלה שעוד היו מצויים בהם, ולהעשיר את קופת המדינה. השלטון הנאצי הבין שיהודים לא ייצאו מגרמניה באמצעים חוקיים, ולכן נקטו בצעד זה. הנאצים מיהרו להציג את המאורעות כהתפרצות "ספונטאנית" שבאה בתגובה על רצח בשגרירות בפריס. אולם, זו לא הייתה האמת. הפרעות ביהודי גרמניה אורגנו בקנה מידה גדול על ידי צמרת המפלגה הנאצית וההכנות לליל הבדולח החלו שבועות לפני שפרץ בפועל. ליל הבדולח היווה החרפה במצב היהודים בגרמניה מפני שפה בפעם הראשונה הנאצים התחילו להשתמש באמצעים אלימים נגד היהודים. ליל הבדולח מהווה נקודת מפנה ביחסים בין הנאצים ליהודים משום שהוא מסמל את המעבר משלב האלימות המילולית לאלימות פיזית שנמשכה עד לסוף המלחמה. הפוגרומים והגירושים הוכיחו כי דעת הקהל בעולם אינה מרתיעה כיוון שהעולם אינו עושה דבר בנידון. יהודים הועלו על אוניות פליטים וגורשו למדינות שונות בעולם אך הבעיה שנוצרה היא שמדינות העולם חסמו את שעריהן בפניהם. גם ארץ ישראל תחת שלטון המנדט.

.2

א. **תוצאות במלחמת העולם הראשונה – מיתוס הסכין בגב:** רבים מקרב העם הגרמני לא הבינו מדוע גרמניה נכנעה לאויבותיה. גרמניה לא נכבשה, ובאזורים רבים בה המלחמה כלל לא הורגשה. החל להיווצר בגרמניה מיתוס (אגדה) שלא הצבא

הגרמני הוא זה שנכנע אלא בוגדים בתוך גרמניה פעלו מאחורי גבו של הצבא והובילו לכניעתה. מיתוס זה פונה **מיתוס הסכין בגב**, ורבים בציבור הגרמני החלו להאמין בו. תוצאות מלחמת העולם השנייה ומיתוס הסכין בגב סייעו למפלגה הנאצית בכך שהמפלגה השתמשה גם היא במיתוס זה וטענה שאותם בוגדים שתקעו סכין בגב הצבא הגרמני הם היהודים והקומוניסטים. נאומיו של היטלר על אודות מיתוס הסכין בגב סייעו לו לצבור פופולאריות בקרב קבוצות שונות בגרמניה ובמיוחד בקרב החיילים המשוחררים.

חולשותיה של רפובליקת ויימאר:

- **אדישות הצבא למצוקות הרפובליקה:** הצבא הגרמני מנה 100 אלף חיילים ונכללו בו יסודות שמרניים שתמכו במלוכה, ולכן היה אדיש לגורלה של הרפובליקה. אנשים הצבא רצו בסופו של דבר לחבור להיטלר ובכך סייעו לביסוס שלטונו.
- **חוסר יציבות פרלמנטארית:** הממשלות בגרמניה לא הצליחו לקבל רוב ברור בבחירות ולכן לא נהנו מיציבות פוליטית. הן הימין והן השמאל תקפו את הממשל הרפובליקני שהתקשה להתגונן בשל החוקה הדמוקרטית. חוקה זו לא איפשרה לבלום בצורה חוקית את צמיחתן של תנועות קיצוניות שרצו להרוס את הרפובליקה. אחת הקבוצות האלו הייתה המפלגה הנאצית שביססה את כוחה בשנים אלו.
- **שימוש רב בסעיף 48 בחוקה:** בראש המשטר הרפובליקני עמד הנשיא הינדנבורג, שתמך במשטר מלוכני. בשנים האחרונות של רפובליקת ויימאר פרסם הנשיא כמה צווי חירום (ע"פ סעיף 48 בחוקה) שהובילו לכינון ממשלות שלא על פי הליך דמוקרטי. צעדים אלה הוסיפו לקריסת הרפובליקה. גם היטלר מונה בסופו של דבר על ידי הינדנבורג תוך שימוש בסעיף 48.
- **המשבר הכלכלי:** אחד הגורמים החשובים ביותר לחולשת הרפובליקה היה המשבר הכלכלי העולמי שגרמניה נפגעה ממנו קשות. המשבר הלך והעמיק משנה לשנה והגיע לשיאו ב-1932 הרפובליקה לא הצליחה להתמודד עם המשבר. מיליוני המובטלים, הייאוש וחוסר התקווה – כולם היוו גורם מרכזי בתמיכת ההמונים במפלגה הנאצית.

ב. **"חוק ההסמכה" - החוק לביטול מצוקת העם והרייך (1933)** הרייכסטאג החדש שנפתח לא נועד למלא תפקידים פרלמנטאריים אלא להצביע בעד חוק שמעביר את סמכויות החקיקה לממשלתו של היטלר. הנאצים פעלו במהירות כדי להשיג רוב בהצבעה. על הקומוניסטים נאסר להשתתף בהצבעה. החוק ביטל בפועל את חוקת ויימאר. הוא איפשר לממשלה לחוקק חוקים כרצונה, ללא הסכמת הרייכסטאג, גם אם הם בניגוד לחוקה. עיקרון הפרדת הרשויות בוטל עם העברת סמכויות החקיקה לידי הרשות המבצעת. הרייכסטאג המשיך להתקיים, אך תפקידו היה

סמלי בלבד. חוק ההסמכה הוא ראשיתו של תהליך האחדה (בגרמנית: גלייכשולטונג) שבו ביצעו הנאצים איחוד בין האומה הגרמנית והמדינה לבין המפלגה והשקפותיה. היטלר חיזק את כוחות בצורה משמעותית לאחר חוק ההסמכה מפני שעתה יכול היה לחוקק חוקים על פי רצונו וללא הגבלה של הפרלמנט.

סילוק המפלגות מן הרייכסטאג (1933) היטלר דאג לסלק מן הרייכסטאג את כל המפלגות בין אם תמכו או התנגדו למפלגה הנאצית. ביולי 1933 פורסם חוק שעל פיו המפלגה הנאצית היא המפלגה החוקית היחידה, ונאסר על הקמתן של מפלגות חדשות. כך הגדילה המפלגה הנאצית את כוחה בצורה משמעותית והתבסס עוד יותר שלטונות של היטלר בגרמניה.

.3

א. מציאות החיים בגטאות השפיעה רבות על קיומה ותפקודה של המשפחה. זוהי מציאות שבה הייתה המשכיות של מסגרת החיים המשפחתית הקודמת, אבל נוצר שבר הן בסדרי חייה של המשפחה והן מבחינתו של היחיד בתוכה. את תפקיד ראש המשפחה תפסה פעמים רבות האישה, לאחר שגברים רבים נשלחו למחנות העבודה. לעיתים הפסיקו הגברים מלתפקד בשל חוסר היכולת לקיים את משפחותיהם בתנאי הגטו, והנשים והילדים לקחו על עצמם את חובת הקיום. המאבק להשרדות חייב את המשפחה בכלל ואת הנשים היהודיות בפרט להתמודדות יומיומית עם הצורך בהשגת מזון, בתחזוקת הבית ובטיפול בילדים. נשים עמדו שעות ארוכות בתור לקבלת מזון. מן המזון הנחות ביותר, כגון קליפות תפוחי אדמה, הן אלתרו דברי מאכל. משימה נוספת הייתה חלוקת המזון בתוך המשפחה, כדי למנוע מצב של מחסור מתמשך.

הנשים אולצו לתמרן בין הצורך לעבוד למחייתה של המשפחה לבין הצורך בהשגחה על הילדים, ובמיוחד על הקטנים שבהם. בשטחי הגטאות לא היו גנים, עצים ושטחי נוי.

עבור הילדים היה המעבר לגטו כרוך בהיעדר של מסגרות חינוך רגילות. בדצמבר 1939 נסגרו בהוראת השלטונות הנאציים כל בתי הספר היהודיים בוורשה. מאמצי היודנראט לפתוח אותם מחדש נתקלו בסירוב מצד השלטונות. המצב הקשה בגטו דחף ילדים רבים להתארגן בקבוצות, שעסקו בהברחה ובקיבוץ נדבות למען משפחותיהם. חבורות של ילדים, רבים מהם בני עשר עד שלוש-עשרה, התגנבות כמעט מדי יום ביומו לחלק הארי של העיר, כדי להביא מעט תפוחי אדמה או כל דבר מזון אחר לגטו.

ב. הכיבוש הגרמני הביא לפליטת ילדים יהודים ממערכת החינוך. מערכת החינוך נזקקה לארגון מחדש ולפיתוח. בתנאים הכלכליים הקשים היה קשה לשקם את המערכת. היודנראט נטל על עצמו את הטיפול בנושא החינוך: במימון, בהכשרת מורים. היצירה התרבותית נמשכה בתמיכת היודנראטים. היו סופרים, אמנים, מקהלות, תזמורות, קאבארטים, תיאטרון, הרצאות, דיונים, ספריות ואפילו מוזיאונים. הנאצים אפשרו פעילות תרבותית בגטאות מסיימים מפני שרצו להראות לעולם שהן מתייחסים ליהודים בצורה הומאנית.

היהודים הכלואים בגטאות ניהלו מאבק עיקש להישרדות. הניסיון היומיומי להחזיק מעמד ולשרוד היה במידה מסוימת תגובה אנושית טבעית. לדבקות בחיים היה גם מימד מוסרי ודתי, שנכלל במושג קידוש החיים. מושג זה נאמר על ידי הרב יצחק ניסנבאום, מראשי הציונות הדתית בורשה. חלק ניכר מהגזירות הגרמניות נועדו להשפיל את היהודי ולהפוך אותו לתת-אדם. לגזירות אלה הייתה השפעה על הציבור ועל יחיד, אך לא השפעה עמוקה, ולכן לא התמוטטו כל מערכות החיים בגטו. היהודים נאחזו ביצר החיים בתקווה לעתיד. יהודי פולין ראו בנאצים אויב גס, שפל ובלתי אנושי, שאין ביכולתו לפגוע באופן עמוק בעולמו של היהודי. שנים של היעדר זכויות אזרחיות, ושנות כיבוש שבאו לאחריהן, גרמו לציבור היהודי לעשות ככל שביכולתו כדי לעקוף את החוק. היו ניסיונות מרובים לשמור על חיי קהילה עצמאיים נוכח העוינות, ההפחדה והסכנה. לא רק במונחים של מאמצי הצלה פיסיים, אלא גם בתחום הרוחני, התרבותי והחינוכי.

(1) הומרצו פעולות במסגרת החינוך היהודי והכללי ברשתות בתי-ספר עצמאיים, במוסדות תרבות, במסגרת אירועים ופעילות של תנועות-נוער, למען קבוצות אוכלוסין שלמות שלפתע נשללו מהן זכויותיהם ללימודים ולעיסוק מקצועי בקהילותיהן.

(2) עיתונים שתחילה הותר להם להופיע ואחר-כך נאסר פרסומם, מילאו תפקיד של רשת תקשורת חשובה בניסיון לשקם חיי קהילה מכובדים.

(3) מרי רוחני כלל כול סוג של מעשה לא אלים מצד יהודים, חילונים ושומרי דת כאחד, שהגיבו על-פי תפיסתם המסורתית: לוחות-שנה יהודיים, שהוכנו בחופזה, הבליטו את התאריכים היהודיים, את זמני הדלקת נרות בערבי שבתות וימים טובים. הם ציינו ימי מועד ואבל מסורתיים. בהעדר כלי קודש ומבני דת, נחוגו האירועים היומיים, השבועיים, החודשיים והשנתיים, וצוינו באופן סמלי. כוס מים היתה תחליף למיקווה הטוהרה, פירורי לחם יבש שימשו במקום יין וחלות לשבת, קליפות תפוחי-אדמה סיפקו זמן קצר דלק לנרות השבת. קטעי תפילות וטקסטים מהתלמוד הופצו בקרב אסירי המחנות. המסורת עתיקת היומין של שאלות ותשובות בהלכה ובדינה הניבה ספרות של שאלות ותשובות בענייני השואה.

עם פרוץ המלחמה וראשית הכיבוש הגרמני בפולין החלה תקופה חדשה בתולדותיהן של תנועות הנוער היהודיות. בשלב הראשון סבלו תנועות הנוער

ממבוכה, מבלבול והתפרקות של המסגרות הקיימות. רבים ממנהיגייהן נמלטו למזרח, לאזורים שכבשו הרוסים. גם השליחים שהגיעו מארץ ישראל להדריך את חברי תנועות הנוער חזרו כולם לארץ. עד מהרה הוטל על המדריכים הבכירים, שנמלטו למזרח, לחזור לאזור הכיבוש הגרמני, כדי שלא להפקיר את חניכיהם ללא הגנה. מדריכים אלה יצרו לאחר מכן את הגרעין של מחתרת תנועות הנוער שנלחמה בגטאות. המשימה הראשונה שבה החלו ראשי התנועות עם שובה הייתה שיקום של תנועות הנוער וארגון מחדש בתנאי כיבוש ומחתרת. בשנות הכיבוש הראשונות לא הייתה ההתארגנות המחתרתית קשורה בהתנגדות או במרד. האמונה שימי המצוקה יחלפו הביאה את התנועות להקדיש את מירב המאמצים לשמירה על עצם קיומו של הצעיר היהודי.

משימה נוספת הייתה ההשרדות הרוחנית:

(א) תנועות הנוער ניסו להמשיך את הווי התנועה בתוך מציאות מלאת אימה, פחד וחרדות. במצב זה הפך קן התנועה למקלט היחיד שבו ניתן היה לשוחח באופן חופשי, ולהשתחרר מן המצוקות והחרדות שהיו בגטו. התנועות טיפחו תרבות נוער שונה מתרבותם של המבוגרים. היה התבססה עם מפגשים חברתיים ועל חברה תוססת וחופשית, כתחליף לתרבות הבוגרים נטולת רוח החיים.

(ב) תנועות אלו לא הסתפקו ביצירת מפלט מן המציאות של המחסור והאימה. תנועות הנוער קיימו פעילות חינוכית ופרסמו עיתוני מחתרת (בעיקר בגטו ורשה).

(ג) הן ארגנו מסגרות חינוך מחתרתיות, קורסים וספריות חשאיות, הן אפילו הצליחו להמשיך את קיבוצי ההכשרה.

(ד) חברי תנועות הנוער מילאו תפקיד חשוב ביותר כאנשי קשר בין הגטאות היהודיים המנותקים. שליחים, ובעיקר שליחות שאת זהותן היהודית לא היה ניתן לגלות בקלות, עשו את דרכן בין הגטאות, תוך סיכון עצמי רב, והעבירו ידיעות על מצב היהודים במקומות השונים. הודות לשליחים אלה הועבר מידע ממקום למקום והופצה עיתונות חשאית, במציאות שבה נאסר על היהודים לקרוא עיתונים חיצוניים או להאזין לרדיו.

.4

- א. הדילמה שבא לידי ביטוי הקטע היא האם להסגיר את המורדים בגטו לנאצים . השיקולים שהוצגו בדבריו של ראש היודנראט הם: המורדים לא באמת יצליחו לגבור על הנאצים ולהציל את הגטו; הגטו יכול להמשיך לפעול ולהיות יצרני וכך להציל את היהודים הנותרים בו; אחריות על גורלה של הקהילה כולה .
- ב. דילמת השילוחים: האם וכיצד לשתף פעולה בשליחת יהודים למחנות ההשמדה, את מי לשלוח? את מי להציל? איך לנהל את הוצאת היהודים אל המחנות? לאחר שנשלמה

בניית מחנות ההשמדה הראשונים, הנאצים החלו בחיסול הגטאות באופן הדרגתי, על ידי שליחה של משלוחים) בהם אלפי יהודים, (למחנה ההשמדה. דרכי התמודדות :

- היו ראשי יודנראט שלא השלימו עם הגזרה ושלחו יד בנשפם כמו אדם צ'רניאקוב בגטו וארשה.
- בגטאות אחרים בהם חברי היודנראטים שאפו לשכנע את הנאצים שהיהודים מועילים להם.
- בגטאות מסוימים החליטו לשלוח את החלשים מתוך תקווה כי השילוחים למחנות ההשמדה יפסקו בקרוב, כאשר גרמניה תפסיד במלחמה .

.5

א. **נימוק:** התחלת ההשמדה ההמונית הייתה כבר במבצע ברברוסה ביוני 1941 מבצע ברברוסה היה מתחילתו מבצע עם מאפיינים אידיאולוגיים: היטלר רצה לעקור את המשטר" היהודי-קומוניסטי "מברית המועצות. היהודים נתפסו כיוצרים של הקומוניזם – אידיאולוגיה, שעל פי הנאצים, מסכנת את כלל המין האנושי. היטלר חשב שיש לגבור על האויב היהודי-קומוניסטי עד הכחדה. לכן המלחמה נגד ברית המועצות הייתה גם ראשיתו של הרצח ההמוני של היהודים באזורי הכיבוש הרוסיים. אל היחידות הקרביות שפלטו לברית המועצות הצטרפו ארבע "עוצבות מבצע" (איינזגרופן) שמנו בין 500 ל-1,000 איש. תפקידן היה לטהר את השטחים הכבושים מגורמים החשודים בגישה עוינת לגרמניה, וכוונו בראש ובאשונה נגד היהודים .

ועידת ואנזה - מטרות כינוס הועידה: למרות שהחלטה על" הפתרון הסופי "התקבלה וביצוע ההרג היה בעיצומו, נזקקו אנשי ה-ס.ס, האחראים על המבצע, לשיתוף פעולה ותיאום מצד משרדי הממשלה השונים. לא ניתן היה להוציא לפועל מבצע כה גדול ומסובך זה ללא שיתוף משרדי הממשלה והרשויות הממשלתיות .

ב. הטוטאליות של רעיון ההשמדה בוועידת ואנזה בא לידי ביטוי בכך שהיידריך נקב במספר היהודים שעליהם יחול הפתרון הסופי- 11 מיליון. במספר זה נכללו 5 מיליון יהודי ברית המועצות לצד 200 יהודי אלבניה. הכללת יהודי נורווגיה, אלבניה וגם יהודי צפון אפריקה, **מלמדת על הטוטאליות שאפיינה את תכנית הכחדת היהודים**. המטרה הייתה רצח יהודי אירופה עד האחרון שבהם .

.6

א. הקריאות למרד נשמעו דווקא בשנים 1942-1942 מפני שאז מחנות ההשמדה פעלו בשיאם ואיתם הידיעות על ההשמדה ההמונית. בגטו וילנה הובעה לראשונה מפי ראשי תנועות הנוער הערכת מצב מפליאה בדייקנותה, ושם הוקם הארגון הראשון ללחימה יהודית המורכב מתנועות הנוער. בליל 31 בדצמבר 1 - 1941 בינואר 1942 הוקרא במפגש של חברי תנועות הנוער הציוניות כרוז שחיבר **אבא קובנר**, ובו הובעו דעות ועמדות שאומצו בידי הארגון הלוחם המתגבש, ואחר כך גם בידי ארגוני נוער בגטאות אחרים ובייחוד בוורשה. בכרוז נאמר כי כל מי שמוצא מהגטו מובל למוות, שהיטלר זומם להשמיד את כל יהודי אירופה, ושהתשובה היחידה לאויב היא התנגדות ויש להתגונן עד הנשימה האחרונה.

תנועות הנוער היו הבסיס העיקרי למרד בגטאות. היו לכך כמה גורמים:

- בזמן המלחמה ובמשך חודשי הכיבוש הנאצי נטשה רובה של המנהיגות הפוליטית את פולין. גם מנהיגי תנועות הנוער נטשו, אך בניגוד לאחרים הם החליטו לשוב. הם מילאו את החלל הריק שנוצר עם עזיבת המנהיגים.
- המפלגות הפוליטיות איבדו בתקופת הכיבוש הנאצי את משמעותן. את מקומן תפסו חברי תנועות הנוער. המפלגות חדלו למעשה להתקיים, ואילו תנועות הנוער המשיכו בפעילותן: חבריהן ערכו כנסים, והפעילו רשת של קשרים ועיתונות.
- גם כאשר התברר בשנת 1942 שהגרמנים מתכוונים להשמדה טוטאלית, התנגדו ראשי היודנראטים לפתרונות קיצוניים. הייתה להם אחריות אישית וציבורית כלפי היהודים בגטו. במצב זה תנועות הנוער היו הגורם שהציע הצעה אחרת – קריאה להתנגדות חמושה.
- חברי תנועות הנוער היו בדרך כלל אנשים צעירים מאוד, חופשיים מדאגות פרנסה ומשחררים מדאגה למשפחה. לאנשים כאלה היה קל יותר להשתחרר מהצורך לדאוג לקיום היומיומי.

ב. **עיתוי המרד**: כל כוח רוצה לפעול בעיתוי שיהיה רצוי מבחינתו. בגטאות נוצר מצב שבו הגרמנים הם שהכתיבו ליהודים את מועד המרד. הלוחמים היהודים החליטו שלא לפתוח בפעילות חמושה בגטו כל עוד לא פתחו הגרמנים בחיסול סופי של הגטו. מאחר שהגירויים למחנות ההשמדה התבצעו בשלבים, קשה היה לדעת אם פעילות הגרמנים היא אכן סופית. הדבר הקשה על יכולת ההחלטה של המורדים. הפתרון של ההתלבטות היה לחכות לגירויים האחרון למחנה ההשמדה, כך שהמורדים היו בטוחים שהחיסול הסופי של הגטו יצא לפועל.

אחריות קולקטיבית: התנגדות הציבור היהודי למרד וכן הידיעות מן החזית העמידו את תנועות הנוער בפני התלבטות קשה. לאנשי המחותרת היה ברור, שכל גילוי של התנגדות

יוביל לענישה קולקטיבית מצד הגרמנים, והאחריות תהיה של המורדים. חשש זה אילץ את אנשי המחותרת לדחות את פתיחת המרד עד לגירוש האחרון והסופי מן הגטו .

.7

א. מאבק ההעפלה :

הגורם שבא לידי ביטוי בקריקטורה הוא חוסר נכונותה של בריטניה לשנות את מדיניות הספר הלבן השלישי לאחר מלחמת העולם השנייה, ולאפשר ל 100,000 מתוך היהודים העקורים מאירופה לעלות לארץ-ישראל.

בהקשר של מאבק ההעפלה נזכרות שתי פרשות מפורסמות :

- **פרשת לה ספציה**: אחת מן הפרשות הידועות ביותר של מאבק העפלה ומעידה עד כמה גדולה הייתה השפעתה של ההעפלה על דעת הקהל הבינלאומית. בנמל לה ספציה שליד גנואה, איטליה, המתינה אונייה להסעת מעפילים לארץ-ישראל. על סיפונה עלו כאלף מעפילים. האיטלקים אישרו את יציאתה לאחר שערכו חיפוש עליה. אולם אז הגיעו הבריטים) איטליה הייתה כבושה והצבא הבריטי חנה בה (ודרשו לאסור על הפלגת האונייה. המעפילים פתחו בשביתת רעב וכתבו מכתבים אותם שלחו לאישי ציבור בעולם, לארגונים בינלאומיים ולעיתונות, בהם הודיעו כי לא יהססו להטביע את האונייה אם לא יורשו לעלות לארץ-ישראל. הפרשה חוללה סערה בדעת הקהל הבינלאומית. נציג ממשלת בריטניה ניסה לשכנע את המעפילים לוותר על דרישתם, אך אלה הגיבו באיומים שונים, ביניהם איום התאבדות פומבית בשערי הנמל כאות מחאה. בסופו של דבר הפליגו המעפילים מאיטליה בשתי אוניות לחופי ארץ-ישראל. פרשת לה ספציה הוכיחה כי לבריטים כי אין למדיניות הספר הלבן תמיכה בדעת הקהל העולמית. למרות זאת, הם לא שינו את מדיניותם.
- **פרשת ביריה**: הפרשה הגדולה ביותר בתחום המאבק ההתיישבותי הייתה פרשת ביריה, ליד צפת, במרץ 1946. בעקבות התנגשות בין הצבא לאנשי הפלמ"ח, ערכו הבריטים חיפושים בהיאחזות הפלמ"ח בביריה. בקרבת ביריה גילה הצבא מחסני נשק של ההגנה. בעקבות חשיפת הנשק כל חברי ההיאחזות נעצרו והועברו לכלא עכו. ביריה התרוקנה מיושביה, וחיילים בריטים נשלחו לשמור על המקום.
- משמעות הדבר הייתה הורדה בכוח של יישוב עברי. מעשה חסר תקדים עד כה. היישוב היה חייב להגיב כדי להציל את ביריה וכדי למנוע תקדים מסוכן העלול להביא את הבריטים מעשים נוספים של הורדת יישובים. אנשי ההגנה קיבלו הוראה להקים את ביריה מחדש, אולם להימנע בשימוש בנשק חם. אלפי בני נוער השתתפו במבצע והם צעדו לביריה, שם הקימו אוהלים, מתחו גדר ונטעו עצים. הצבא הבריטי הופיע וכבש שנית את ביריה, ופיזר את המתישבים. שוב עלו מאות אנשים והקימו בשלישית את ביריה. הפעם

וויתרו הבריטים ונסוגו. המאבק על ביריה היה הפגנת כוח אדירה של היישוב העברי, הנלחם על זכותו הטבעית למדינה משלו.

ב. "מאבק רצוף" – המשך הפעילות הצבאית של ארגוני אצ"ל ולח"י (לאחר פירוקה של תנועת המרי). מאבק רצוף בלתי מוגבל בזמן או בתחומי פעילות בשלטונות הבריטיים. מאבק כולל בבריטים בכל הזדמנות (במקביל למבצעי העפלה והתיישבות. מובילי דרך זו: התנועה הריוויזיוניסטית, האצ"ל והלח"י (הארגונים הפורשים). נימוקים:

- אין סיכוי להדברות עם בריטניה ורק מאבק בכל התחומים באופן רצוף וללא הפסקה יביא לסיום השלטון הבריטי בארץ-ישראל.
- קיום מאבק רצוף יחייב את הבריטים להיערך מחדש בארץ-ישראל, עובדה שתצריך הגברת הכוחות בארץ ובכך הכבדה נוספת על תקציבה של בריטניה (שבלאו הכי היתה נתונה בקשיים).

.8

א. הודעתו של גרומיקו נתנה דחיפה עצומה לוועדת אונסקו"פ שהחלה את עבודתה בארץ ישראל ובמחנות העקורים באירופה. בסיום עבודתה הוועדה המליצה על סיום המנדט הבריטי בארץ-ישראל והקמתן של שתי מדינות: ערבית ויהודית. שטח המדינה היהודית יכלול 62% מהשטח את הגליל המזרחי, עמק יזרעאל, שפלת החוף מאשדוד ועד עכו, ובקעת באר-שבע והנגב. המדינה הערבית תכלול את הגליל המערבי, יהודי, שומרו ורצועת חוף מאשדוד לרפיח.

הגורמים לתמיכת בריה"מ בהחלטה

- (1) החלל שיווצר עם עזיבתה של בריטניה יאפשר לברית המועצות לחדור לאזור דרך שער ארץ ישראל.
- (2) בנאומו התייחס גרומיקו לסבלם של היהודים בזמן השואה, ובכך הצדיק מוסרית את הקמתה של מדינה יהודית עצמאית.
- (3) שיתוף פעולה בין ברית המועצות לארצות הברית יבודד את בריטניה בזירה הבינלאומית, ויפריד בין ארצות הברית לבריטניה.

הגורמים לתמיכת ארה"ב בהחלטה

(1) הנשיא טרומן גילה אהדה לתוכנית החלוקה ולפתרון בעיית העם היהודי בארץ ישראל. לחצם של יהודי ארצות הברית ושל מנהיגים ציונים על הממשל האמריקאי השפיע, שכן הנשיא טרומן עמד להתמודד בתוך כשנה בבחירות לנשיאות, והיה מודע לחשיבותו של

הקול היהודי.

(2) תמיכת ברית המועצות בהקמת מדינה יהודית עצמאית דרבנה את ארצות הברית לתמוך גם כן.

(3) השפעת השואה על רגשות העם ועל הממשל האמריקאי. הדיווחים התקשורתיים על השואה ועל מאמציהם של ניצולי השואה להגיע לארץ ישראל השפיעו על דעת הקהל בארצות הברית.

ב. בכ"ט בנובמבר 1947 הצביעה עצרת האו"ם בעד הקמת מדינות ליהודים ולערבים, וקבעה את גבולותיהן. את 33 מדינות הצביעו בעד ו 13 -מדינות הצביעות נגד, ו 10 נמנעו. המדינה היהודית, על פי המלצותיה של וועדת אונסקו"פ, אמורה הייתה להיבנות משלושה חלקים שאינם כוללים את יפו (שתהיה למובלעת ערבית), ואת ירושלים (שתהיה לאזור בינלאומי). הבריטים הודיעו על תום המנדט ב 15-במאי 1948 ועל גמר הפינוי הצבאי ב 1 - באוגוסט 1948. ההחלטה היא בעצם ההכרה בזכותו של העם היהודי למדינה משלו. **תגובות להחלטת האו"ם - קשיים שנובעים בהחלט האו"ם : ירושלים בינלאומית-מעמדה של ירושלים והפרדת ירושלים מהמדינה היהודית והכללתה באיזור בינלאומי.**

הגליל המערבי לא נכלל באיזור המדינה היהודית

בעיה ביטחונית-שטח ארץ ישראל חולקה לשלושה גושים עם מעברים צרים ונפרדים, המדינה היהודית הוא מישורי ואין בו כמעט הרים. לדבר יש גם משמעות ביטחונית, שכן המדינה הערבית העתידה לקום שולטת על המרחבים המישוריים.

9.

א.

- יהיה ניתן להנהיג גיוס חובה – בן גוריון חשש שלא כל היישוב היהודי יתגייס למלחמה הקרבה עם הערבים. הקמתו של צה"ל אפשרה לו לכפות גיוס חובה על כל חלקי היישוב היהודי.
- יפורקו המחטרות ויימסר הנשק –בן גוריון היה מעוניין ביצירת צבא אחד כפוף לרשות ממלכתית אחת. על ידי כך רצה בן גוריון לפרק מחטרות עוינות כלפי כמו האצ"ל והלח"י.

ב. האונייה אלטלנה נרכשה על ידי האצ"ל לפני פירוק המחטרות. האונייה, עמוסת נשק יצאה לדרכה באחור, ב 15-במאי, לאחר איחוד המחטרות. לאחר שנודע למנחם בגין, מפקד האצ"ל כי האונייה יצאה, הוא מודיע על כך

לממשלה. בן-גוריון מורה כי האונייה תגיע במהירות ותעגון בחוף כפר ויתקין . למרות הסיכום על חוף היעד, התעורר ויכוח באשר לחלוקת הנשק שעל האוניה :בן-גוריון דרש למנוע את פריקת הנשק בכל מחיר, והציב אולטימטום של 10 דקות למסירת האוניה על כל תכולתה לצה"ל . בגין לא רצה להיענות לאולטימטום הדחוק. הפרשה נמשכה כאשר המשיכה האונייה להפליג לתל אביב ועל סיפונה כ 100-אנשי אצ"ל ובגין עצמו, מתוך ציפייה למצוא תומכים רבים יותר ולהגיע לפשרה . בקרב זה נהרגו עשרה חברי אצ"ל נוספים, וחייל צה"ל (סה"כ 16 אנשי אצ"ל ושלושה חיילי צה"ל).

פרשת אלטלנה היוותה את שיא המתח בין הרצון של בן-גוריון ליצור אחידות וממלכתיות ורצונן של המחותרות השונות לעצמאות. כאשר האוניה הגיע לחוף פרישמן בתל-אביב, התפתח קרב יריות בין לוחמי צה"ל על החוף לבין לוחמי האצ"ל .

הקשיים שבפירוק המחותרות: לאחר קום המדינה, החליט בן-גוריון לפרק את המחותרות ולאחדן לגוף ממלכתי אחד -צה"ל. לתהליך זה התנגדו ראשי המחותרות השונות, שכל אחת מהן ייצגה ערכים והשקפת עולם שונה שכן לפני קום המדינה, היישוב היהודי היה מפולג ומפוצל למפלגות שונות ולכוחות צבאיים שפעלו באופן עצמאי

10.

סעיף א

- העמים שחיו תחת השלטון הקולוניאלי נחשפו לתרבות ולרעיונות האירופאים של עצמאות העם בארצו וזכותו של כל עם לחיות בעצמאות מדינית. עמים אלו החלו לפתח תודעה לאומית עצמאית, גם בגלל תנאי החיים הקשים תחת השלטון הזר.
- שתי מלחמות העולם זירזו את התהליך – העלות העצומה של המלחמות רוששה את המעצמות והכריחה אותן לוותר על השליטה באזורים רבים.

סעיף ב

- (1) שינוי תרבותי- יהודי ארצות האסלאם מצאו את עצמם בסביבה תרבותית אחרת ושונה מאוד ממה שהתרגלו – סביבה הרבה פחות ידידותית.ה דה-קולוניזציה דוחקת את התרבות המערבית מארצות האסלאם ומעלה את התרבות הערבית המקומית
- (2) התגברות השנאה ליהודים – לאחר השגת העצמאות שנאת היהודים הולכת ומחמירה ותהליך הרחקת היהודים מהחברה והפגיעה בהם הגיעה לשפל חסר תקדים. היהודים זוהו כמקורבי ותומכי המשטר הקולוניאלי.

לאחר פרוץ מלחמת העצמאות והקמת מדינת, מתעורר שוב גל של פגיעות ביהודים, בבגדד ובמקומות נוספים. על רקע המלחמה בישראל החל השלטון להחמיר את יחסו ליהודים. לדוגמא: סוחר יהודי עשיר בשם שפיק עדס, הואשם ברכישת נשק עבור הציונים בא"י. הוא נידון למוות והוצא להורג בפני המון גדול שבא לחזות בתלייתו.

.11

סעיף א'

עולים מארצות האיסלאם

- הקמת מדינת ישראל - הקמת מדינת ישראל גרמה לשמחה בקרב היהודים בארצות האסלאם .
- התעצמות הסכסוך הערבי-ישראל בשנים שלאחר מלחמת העולם השניה ומאז מלחמת העצמאות, השפיעה על היחס ליהודים בארצות האיסלאם. התרבו הפגיעות ביהודי אלו. הועלו שאלות לגבי המשך חייהם במדינות המוסלמיות .
- תהליך הדה-קולוניזציה - תהליך העצמאות של מדינות האסלאם והשחרור ממדינות המערב הביא לחיזוק המגמות הפאן ערביות.
- התגייסות מדינות ערב למאבק נגד ישראל, סייעה לחיזוק המגמות הפאן אסלאמיות והפאן ערביות. היהודים נתפסו כמזוהים עם הישות הציונית השנואה .
- היהודים שעברו תהליך מודרניזציה והסתגלו לתרבות הצרפתית, נאלצו כעת להשתלב בתרבות הסביבה שנחשבה בעיניהם נחותה יותר.

עולים מארצות אירופה

- רבים מן העולים ניצולי השואה, פירשו את החיים במדינה יהודית כציווי האחרון של הקורבנות ממשפחתם .
- מרבית העולים שהגיעו מאירופה בשנים הראשונות, היו ניצולי שואה. מדובר באנשים שנתרו חסרי בית ולא רצו להישאר באירופה ובמקומות שהפכו להיות בתי קברות של משפחתם .

12.

סעיף א'

הגורמים למעבר מתפיסה של כור היתוך לתפיסה רב תרבותית:

- התרחבות הפערים החברתיים עוררה ניכור והסתגרות ופגעה בתחושת האחידות החברתית. כך נסדק הרצון לציור חברה ישראל אחידה.
- השפעת "הפנתרים השחורים" שהעלתה למודעות הציבורית את תרבותם של יוצאי ארצות האסלאם. כך תרבויות אחרות החלו לקבל ביטוי בצורות שונות בציבוריות הישראלית.
- מעבר מחברה המגייסת את תושביה להגשמת מטרות משותפות לחברה המאפשרת לאזרחיה לממש את יעדיהם בדרכים מגוונות. העמדת היחיד וצרכיו במרכז. כך היה פחות דגש את הציבור בישראל ויותר על ביטוי של היחיד ותרבותו הייחודית
- השפעת השבר של מלחמת יום כיפור. תפיסת כור ההיתוך זוהתה באופן ברור עם הממסד הוותיק ועם מטרותיו, סדיקת האמון בכל מה שזוהה עם הממסד.

סעיף ב'

בשנות השמונים והתשעים החלה מגמה חדשה של רב תרבותיות שמכירה בצורך בחברה מגוונת, רבת פנים ופלורליסטית. כל תרבות תורמת לחברה. כמו כן הגישה דוגלת ביחס שווה לכול התרבויות, אין תרבות מועדפת.

גישה זו באה לידי ביטוי במספר תחומים:

- תקשורת – מגוון רחב של אמצעי תקשורת בשפות שונות.
- אמנות – ייצוג התרבויות השונות: תיאטרון' גשר, 'תערוכות אמנות אתיופיות; תיאטרון בשפה המרוקנית .
- קולנוע-מעבר מסרטים לאומיים המציגים ומעצימים את דמות היהודי החדש לסרטים המבטאים חוויות של תרבויות ומגזרים שונים בחרה הישראלית.
- מוסיקה. – כתיבה ולגיטימציה ציבורית לשירים המבטאים חוויות של בני תרבויות שונות וביטוי לגעגועים לארץ המולדת אותה עזבו. פריצתה של המוסיקה המזרחית שהושמעה רק בבמות ייחודיות משלה.